

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ
ВОЛОДИМИР ЗЕЛЕНСЬКИЙ
Офіційне інтернет-представництво

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

№117/2021

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя»

Відповідно до статті 107 Конституції України **постановляю:**

1. Увести в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» (додається).
2. Затвердити Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (додається).
3. Контроль за виконанням рішення Ради національної безпеки і оборони України, введеного в дію цим Указом, покласти на Секретаря Ради національної безпеки і оборони України.
4. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України В.ЗЕЛЕНСЬКИЙ

24 березня 2021 року

Введено в дію

Указом Президента України

від 24 березня 2021 року № 117/2021

РІШЕННЯ

Ради національної безпеки і оборони України

від 11 березня 2021 року

Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя

Відповідно до положень статті 4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» Рада національної безпеки і оборони України, розглянувши проект Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, **вирішила:**

1. Схвалити проект Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.
2. Запропонувати Президентові України затвердити Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.
3. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк розробити та затвердити план заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України О.ДАНІЛОВ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Указом Президента України

від 24 березня 2021 року № 117/2021

СТРАТЕГІЯ

деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної

Республіки Крим та міста Севастополя

Преамбула

Збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата у 2014 році, призвела до тимчасової окупації Російською Федерацією невід'ємних частин території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, окремих районів у Донецькій та Луганській областях, створивши перший у Європі після Другої світової війни прецедент спроби анексії частини території однієї держави іншою.

Російська Федерація як одна зі сторін Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року грубо знехтувала своїми міжнародними зобов'язаннями за цим міжнародним договором, порушила один з основних принципів міжнародного права щодо непорушності кордонів, піддала ревізії архітектуру європейської системи безпеки.

Реалізуючи агресивні зовнішньополітичні стратегії, Російська Федерація проводить активну мілітаризацію тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, створює військово-стратегічний плацдарм поширення зони збройного конфлікту з Кримського півострова на Середземноморський регіон, Близький Схід та Африку.

Кримський півострів поступово перетворюється Російською Федерацією на військову базу, стає джерелом небезпеки і загрози для стабільності Європи і всього світу. А в разі розміщення на території Кримського півострова тактичної ядерної зброї і засобів її доставки Російська Федерація руйнує міжнародний режим нерозповсюдження зброї масового ураження, перетворює тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на потенційну військову мішень, ставить під загрозу безпеку та життя громадян України.

На тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя Російською Федерацією та її окупаційною адміністрацією системно порушуються права людини і основоположні свободи, зокрема право на свободу слова, мирних зібрань, свободу світогляду та віросповідання, вчиняються злочини проти людяності, воєнні злочини та інші порушення норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, здійснюються політично вмотивовані кримінальні переслідування, систематичне

переслідування осіб, які засуджують окупацію Російською Федерацією території України, проводиться призов місцевого населення на військову службу держави-окупанта, застосований масовий примус місцевого населення до набуття громадянства Російської Федерації, здійснюються незаконні позбавлення волі, обшуки, застосовуються катування, порушується право на справедливий суд.

Від початку тимчасової окупації Російською Федерацією на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя здійснюється системне та масове блокування доступу до українських інформаційних ресурсів, зокрема засобів масової інформації, офіційних вебсайтів органів державної влади України та органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень, сайтів окремих громадських об'єднань у мережі Інтернет, що робить російські пропагандистські інформаційні ресурси іноді єдиними доступними джерелами отримання інформації громадянами України на тимчасово окупованій території України.

Російською Федерацією та її окупаційною адміністрацією на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя порушуються права корінних народів і національних меншин України, зокрема право на етнічну ідентичність, культурну і мовну самобутність, свободу світогляду і віросповідання, свободу об'єднань, право на освіту, спостерігаються утиски та системні прояви дискримінації за етнічною та релігійною ознаками, впроваджується цілеспрямована політика щодо зміни демографічного складу населення. З тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя здійснюється витискання українців, представників корінних народів, знищення ознак їх національної ідентичності.

Російською Федерацією, окупаційною адміністрацією Російської Федерації вчиняються дії щодо протиправного заволодіння, користування та розпорядження майном, у тому числі земельними ділянками, що знаходяться на тимчасово окупованій території України і належить державі Україна, Автономній Республіці Крим, територіальним громадам, у тому числі територіальній громаді міста Севастополя, а також громадянам і юридичним особам України.

З метою створення умов для деокупації та безпечної реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, нейтралізації загроз національній та міжнародній безпеці, гарантування прав людини і основоположних свобод на основі Декларації про державний суверенітет України та Конституції України, керуючись Статутом Організації Об'єднаних Націй та Декларацією про принципи міжнародного права, що

стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24 жовтня 1970 року, Заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року, Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Про територіальну цілісність України» від 27 березня 2014 року № 68/262, положеннями актів інших міжнародних організацій, членом яких є Україна, з урахуванням Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392, Постанови Верховної Ради України від 22 вересня 2016 року № 1602–VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія реінтеграції в Україну тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь: проблемні питання, шляхи, методи та способи» Україна визначає Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Загальні положення

1. Наскрізним елементом політики деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (далі – тимчасово окупована територія) є реалізація комплексу заходів дипломатичного, військового, економічного, інформаційного, гуманітарного та іншого характеру.
2. Одним із найважливіших елементів політики реінтеграції тимчасово окупованої території є застосування інклюзивного суспільного діалогу за участю інститутів громадянського суспільства, залучення їх до процесу підготовки та реалізації політики і механізмів установаження та підтримання миру.
3. Формування в Україні політики деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території поєднується із заходами щодо розбудови миру, посилення обороноздатності держави, забезпечення подальшого суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку України на засадах європейської та євроатлантичної інтеграції.
4. Цілями державної політики щодо забезпечення деокупації тимчасово окупованої території та її безпечної реінтеграції є:
відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону, забезпечення державного суверенітету України;
забезпечення національної єдності, стійкості та згуртованості українського

суспільства і держави Україна;

припинення використання тимчасово окупованої території для діяльності, яка загрожує національній безпеці України та/або спрямована на підрив міжнародної безпеки і миру;

визначення правових засад перехідного правосуддя;

формування та реалізація політики у правовій, соціальній, освітній, інформаційній, гуманітарній та інших сферах щодо зростання та зміцнення рівня довіри, гарантування прав та законних інтересів громадян України, які постраждали внаслідок тимчасової окупації;

забезпечення сталого суспільно-політичного, гуманітарного та економічного розвитку України відповідно до визначених засад внутрішньої і зовнішньої політики, стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору.

Керівні принципи

5. Територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя є невід'ємною складовою частиною території України.

6. Україна послідовно всіма засобами протидіє легітимізації Російською Федерацією спроби анексії тимчасово окупованої території та інтеграції цієї території у правовий, політичний, соціально-економічний, гуманітарний, інформаційний простір Російської Федерації.

7. Україна не визнає і не визнаватиме результатів так званих «референдумів і виборів», проведених на тимчасово окупованій території з порушенням законодавства України та міжнародного права.

8. Україна наголошує на пріоритетності політико-дипломатичних засобів із вирішення збройного конфлікту, розв'язаного Російською Федерацією, відновлення та розбудови миру.

9. Україна залишає за собою право застосування всіх передбачених міжнародним правом і національним законодавством засобів захисту прав і свобод людини, національних інтересів, відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону та забезпечення державного суверенітету.

10. Україна визнає недійсними будь-які правочини, вчинені фізичними і

юридичними особами на тимчасово окупованій території з порушенням вимог законодавства України.

11. Україна не визнає примусового або автоматичного набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації, розцінюючи це як акт примусу щодо громадян України та порушення міжнародного гуманітарного права.
12. Україна запроваджує заходи у сфері перехідного правосуддя, зокрема щодо відшкодування шкоди, завданої у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, захисту та відновлення порушених прав, притягнення до відповідальності винних осіб, забезпечення права на правду про збройний конфлікт, недопущення виникнення збройного конфлікту в майбутньому.
13. Україна відстоює принцип денуклеаризації і демілітаризації Кримського півострова, перетворення Чорноморського регіону на територію миру і безпеки.
14. Україна формує доказову базу щодо міжнародних злочинів, які вчиняє Російська Федерація та її окупаційна адміністрація на тимчасово окупованій території, зокрема порушень прав людини, воєнних злочинів та злочинів проти людяності, норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права, а також забезпечує збір інформації про моральну і матеріальну шкоду та збитки, заподіяні державі Україна, її громадянам і юридичним особам у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України.
15. Україна формує правові засади та вживає заходів із надання допомоги громадянам України, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації, збройного конфлікту, тимчасової окупації території України, відшкодування завданої їм шкоди, встановлює з урахуванням норм міжнародного права правові підстави притягнення до відповідальності осіб, причетних до здійснення збройної агресії Російської Федерації проти України, встановлення режимів тимчасової окупації та контролю щодо частини території України з боку Російської Федерації, зокрема визначає підстави для застосування амністії, люстрації.
16. Україна відстоює позицію щодо недопущення послаблення (зменшення кількості, обсягу та форм контролю за фактичним станом) персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій),

запроваджених Україною, іноземними державами, міжнародними (міждержавними) організаціями (об'єднаннями) до Російської Федерації, її фізичних та юридичних осіб, до досягнення мети їх запровадження, а також щодо необхідності посилення санкційного тиску на Російську Федерацію, у тому числі запровадження нових санкцій, з метою забезпечення деокупації території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

17. Україна застосовує особливий режим в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї з метою гарантування безпеки громадян, захищення критично важливих об'єктів інфраструктури, недопущення поширення з тимчасово окупованої території терористичних та інших загроз.

18. Україна здійснює постійний моніторинг перетину її державного кордону та перетину адміністративної межі з тимчасово окупованою територією, вживає відповідно до законодавства України заходів щодо притягнення до відповідальності фізичних осіб, які незаконно прибувають на тимчасово окуповану територію.

19. Україна вживає усіх необхідних соціальних, гуманітарних, освітніх, комунікаційних, правових, медичних та інших заходів для забезпечення можливості реалізації громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, їхніх прав та законних інтересів на підконтрольній Україні території.

20. Україна створює умови для зростання та зміцнення рівня довіри громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, до органів державної влади України, інших суб'єктів владних повноважень.

21. Україна розробляє заходи із підтримки в соціальній, гуманітарній, економічній, освітній, медичній сферах, спрямовані на відновлення прав та законних інтересів громадян України, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації, збройного конфлікту, тимчасової окупації території України, у тому числі тих, які проживають на тимчасово окупованій території.

22. Україна визнає незаконним будь-яке ввезення/вивезення товарів військового призначення та подвійного використання на/із тимчасово окупованої території, що здійснюється з порушенням законодавства України у сфері експортного контролю.

Пріоритетні напрями

23. Передумовами реінтеграції тимчасово окупованої території є:

розвиток демократичних інститутів, механізмів забезпечення захисту прав, свобод людини і громадянина;

розвиток економіки України, що має забезпечити поступове наближення якості життя в Україні до європейських стандартів;

підвищення ефективності державного управління, зміцнення обороноздатності держави, поліпшення спроможностей та розвиток Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів, розбудова оборонно-промислового комплексу;

підвищення рівня національної стійкості, запобігання потенційним конфліктам;

вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації, збройного конфлікту, тимчасової окупації території України;

постійна підтримка та розвиток контактів соціально-гуманітарного, культурного, інформаційного характеру з громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території;

сприяння консолідації українського суспільства, формування патріотичного, державницького світогляду, збереження та розвиток духовно-моральних цінностей Українського народу;

консолідація міжнародних зусиль з метою сприяння процесу деокупації тимчасово окупованої території, вирішення проблемних питань, пов'язаних із тимчасовою окупацією Російською Федерацією частини території України, зокрема щодо посередництва під час переговорів у різних міжнародних форматах, здійснення моніторингу, надання допомоги Україні у військово-технічній, економічній, гуманітарній та інших сферах;

забезпечення реалізації громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, гарантованого Конституцією України права на освіту.

Захист прав і свобод людини

24. Державна політика щодо тимчасово окупованої території виходить з пріоритетності гарантій безпеки людини, ужиття усіх необхідних заходів із забезпечення її прав і основоположних свобод, доступу до освіти та медичного обслуговування, реалізації права на свободу світогляду і віросповідання, а також

прав у соціально-економічній, культурній, інформаційній та інших сферах.

25. Україна фіксує всі факти порушень Російською Федерацією, окупаційною адміністрацією Російської Федерації прав і свобод та законних інтересів громадян України на тимчасово окупованій території, вживає заходів для надання їм відповідної правової оцінки, захисту та відновлення прав, свобод і законних інтересів.

26. Україна визначає одним із пріоритетних завдань своєї політики щодо тимчасово окупованої території ужиття усіх необхідних заходів із захисту прав і законних інтересів громадян України, а також іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на цій території на законних підставах.

27. Україна наполягає на необхідності звільнення всіх заручників і незаконно утримуваних осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території або території Російської Федерації, всіх громадян України, що незаконно переслідуються владою Російської Федерації, окупаційною адміністрацією Російської Федерації за політичними мотивами, а також об'єктивного розслідування із залученням експертів міжнародних організацій усіх випадків зникнення громадян України на тимчасово окупованій території.

28. Україна здійснює постійний моніторинг рішень і дій Російської Федерації, окупаційної адміністрації Російської Федерації щодо тимчасово окупованої території, які порушують права та законні інтереси юридичних осіб та громадян України, а також іноземців, осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на тимчасово окупованій території, та надає правову оцінку таким рішенням і діям.

29. Україна підтримує ініціативи, спрямовані на захист прав і свобод людини на тимчасово окупованій території, здійснення моніторингу додержання Російською Федерацією, окупаційною адміністрацією Російської Федерації норм міжнародного права, насамперед у сфері прав і свобод людини та міжнародного гуманітарного права.

30. Україна виходить із необхідності широкого залучення і всебічного сприяння діяльності на постійній основі міжнародних організацій та громадських правозахисних організацій щодо захисту прав і свобод людини на тимчасово окупованій території.

31. Україна продовжує співробітництво в рамках міжнародних організацій з метою підготовки і прийняття рішень щодо міжнародного засудження порушень

прав людини і основоположних свобод на тимчасово окупованій території, та застосування до Російської Федерації, її окупаційної адміністрації відповідних заходів впливу, домагатиметься виконання таких рішень.

Правовий захист громадян України і юридичних осіб України, права і законні інтереси яких порушені внаслідок збройної агресії Російської Федерації та тимчасової окупації території України

32. Україна надає сприяння у здійсненні правового захисту і представленні прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб України, які порушені внаслідок збройної агресії Російської Федерації, збройного конфлікту, тимчасової окупації території України, у судах України і міжнародних судових установах.

33. Україна надає правову оцінку діям або бездіяльності посадових і службових осіб державних органів, органів місцевого самоврядування, військових формувань та правоохоронних органів України, що порушили присягу і вчинили державну зраду під час здійснення Російською Федерацією збройної агресії проти України та тимчасової окупації Автономної Республіки Крим і міста Севастополя.

34. Україна вживає заходів, передбачених Законом України «Про санкції», та інших законних заходів щодо так званих «посадових і службових осіб» органів окупаційної адміністрації Російської Федерації і збройних формувань Російської Федерації, посадових і службових осіб Російської Федерації, безпосередньо причетних до тимчасової окупації території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, юридичних осіб Російської Федерації та інших держав, які здійснюють незаконну діяльність на тимчасово окупованій території.

35. Україна використовує всі доступні міжнародно-правові механізми для захисту майнових прав та інтересів держави Україна, її громадян і юридичних осіб, порушує в установленому порядку в судах України і міжнародних судових установах питання щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок обмеження у здійсненні права власності на майно, що знаходиться на тимчасово окупованій території, знищення або пошкодження такого майна у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України.

36. Україна вживає всіх законних заходів для повернення майна держави Україна, її громадян і юридичних осіб, яке незаконно захоплене у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою

окупацією території України, чи компенсації вартості такого майна та втраченої вигоди внаслідок його незаконного відчуження.

37. Україна забезпечує населення тимчасово окупованої території адміністративними послугами шляхом створення відповідних центрів біля адміністративної межі з тимчасово окупованою територією, доступ до яких здійснюватиметься за документами, що посвідчують особу відповідно до законодавства України, розвиває у пріоритетному порядку онлайн-сервіси для забезпечення відповідними послугами.

38. Україна здійснює заходи із визначення засад перехідного правосуддя, зокрема запровадження механізмів відшкодування шкоди у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, захисту та відновлення порушених прав, притягнення винних у кримінальних правопорушеннях за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку до відповідальності.

39. Україна запроваджує програму підготовки кадрів для забезпечення процесу деокупації та реінтеграції, управління деокупованою територією.

Економічна політика

40. Україна застосовує персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) щодо громадян і юридичних осіб Російської Федерації, інших іноземних суб'єктів, які незаконно здійснюють діяльність на тимчасово окупованій території.

41. Україна наполягатиме на продовженні існуючих та застосуванні нових міжнародних санкцій щодо Російської Федерації, її фізичних і юридичних осіб на період до повної деокупації тимчасово окупованої території і забезпечення державного суверенітету України, а також відшкодуванні шкоди, завданої державі Україна, її громадянам та юридичним особам у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України.

42. Україна за участю міжнародних аудиторських компаній, експертів визначає та підтверджує збитки, завдані державі Україна, її громадянам та юридичним особам у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією та незаконною діяльністю Російської Федерації на тимчасово окупованій території та в Азово-Чорноморській акваторії.
43. Україна вживає заходів щодо протидії Російській Федерації у веденні нею геологічної розвідки надр на тимчасово окупованій території, у тому числі на прилеглий ділянці континентального шельфу України.
44. Україна провадить активну позовну діяльність проти держави-агресора Російської Федерації, її представників у міжнародних судових установах, сприяє громадянам і юридичним особам України у поданні позовів про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією та супроводженні таких позовів.
45. Україна впроваджує стратегію випереджального розвитку, орієнтовану на зміцнення потенціалу територіальних громад, створення робочих місць, подолання негативних демографічних тенденцій.
46. Україна здійснює постійний моніторинг фактів протиправного заволодіння, користування та розпоряджання Російською Федерацією, її окупаційною адміністрацією майном, у тому числі земельними ділянками, різних форм власності на тимчасово окупованій території та формує доказову базу з метою захисту порушених прав та законних інтересів у судовому порядку, посилення санкцій.
47. Україна забезпечує соціально-економічний розвиток територій, прилеглих до тимчасово окупованої території, на яких органи державної влади та органи місцевого самоврядування України здійснюють свої повноваження.
48. Україна забезпечує заходи з подолання наслідків тимчасової окупації, формує перспективну політику та моделі економічного розвитку регіонів з урахуванням потреби підтримки соціальних інновацій, залучення ресурсів держав-партнерів для відновлення тимчасово окупованої території.
49. Україна формує перспективні заходи із відновлення і налагодження економічних зв'язків, які будуть реалізовані після відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону та

забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території.

50. Україна створює реєстр заподіяної шкоди державі Україна, її громадянам і юридичним особам у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України.

Соціальна і гуманітарна політика

51. Україна гарантує забезпечення прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб відповідно до Конституції України, Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та інших законів України.

52. Україна сприяє доступу до закладів освіти громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території, для забезпечення реалізації ними права на освіту, зокрема впроваджує механізм спрощеного здобуття освіти для осіб, які проживають на тимчасово окупованій території, а також заохочення осіб, які здобували освіту на тимчасово окупованій території, до продовження здобуття освітнього рівня на підконтрольній Україні території.

53. Україна сприяє залученню спортсменів з тимчасово окупованої території до участі у фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходах, включених до Єдиного календарного плану фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України.

54. Україна здійснює моніторинг дотримання норм міжнародного права і законодавства України щодо збереження на тимчасово окупованій території культурної спадщини, у тому числі спадщини кримськотатарського народу, і у разі їх порушення вживає необхідних заходів реагування, насамперед шляхом подання позовів у міжнародні судові установи.

55. Україна сприяє та надає необхідну підтримку реалізації гуманітарних ініціатив і програм для громадян, які проживають на тимчасово окупованій території, залучає до впровадження таких ініціатив інститути громадянського суспільства.

56. Україна сприяє збереженню етнічної та релігійної самобутності громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, створює умови, зокрема інституційні, для розвитку культури кримськотатарського та інших корінних народів, національних меншин.

57. Україна вживає додаткових заходів у сфері соціального забезпечення

громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, для задоволення їхніх законних інтересів.

58. Україна створює необхідні умови для отримання населенням тимчасово окупованої території гуманітарної допомоги, у тому числі міжнародної.

59. Україна впроваджує проведення медичної, освітньої реформ з урахуванням потреб громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території.

60. Україна вживає заходів щодо збереження культурної спадщини на тимчасово окупованій території, зокрема формує реєстр культурних цінностей та музейних колекцій України на тимчасово окупованій території та реєстр втрачених культурних цінностей.

61. Україна створює на контрольних пунктах в'їзду-виїзду на тимчасово окуповану територію сучасні сервісні зони для надання адміністративних та інших послуг громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території, зокрема щодо отримання кваліфікованого електронного підпису, можливості укладення договорів із сімейними лікарями та використання державних програм щодо доступу до лікарських препаратів.

Екологічна політика

62. Україна вживає заходів для продовження здійснення моніторингу навколишнього природного середовища на тимчасово окупованій території, зокрема земель, надр, поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря, лісів та іншої рослинності, тваринного світу, морського середовища та природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України, природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні, стану навколишнього природного середовища, та фіксування фактів екологічних правопорушень і злочинів.

63. Україна застосовує усі можливі механізми міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема в рамках природоохоронної діяльності ООН та організацій, що входять в її систему, інших урядових і неурядових міжнародних організацій, для захисту, аналізу та контролю за станом навколишнього природного середовища на тимчасово окупованій території.

64. Україна створює реєстр шкоди, заподіяної державі Україна, її громадянам і юридичним особам внаслідок дій Російської Федерації, її окупаційної

адміністрації, що призвели до забруднення та іншого негативного впливу на навколишнє природне середовище на тимчасово окупованій території, організовує та здійснює відповідну позовну діяльність у міжнародних судових установах і арбітражах питання щодо відшкодування таких збитків і втрат.

65. Україна, дотримуючись своїх міжнародних зобов'язань, вживає заходів щодо забезпечення виконання на тимчасово окупованій території міжнародних договорів у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема шляхом участі у розробці та реалізації відповідних міждержавних проектів (програм), проведенні інспекційної діяльності, у тому числі з питань, що стосуються збереження довкілля Чорного та Азовського морів, знищення залишків хімічної та інших видів зброї в акваторії Чорного моря.

66. Україна забезпечує створення умов для організації водопостачання Кримського півострова після звільнення тимчасово окупованої території та відновлення на цій території конституційного ладу України.

Інформаційна політика

67. Україна вживає всіх можливих заходів для забезпечення права громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, на доступ до повної, об'єктивної, неупередженої й оперативної інформації про події, які відбуваються в Україні та світі.

68. Україна реалізує інформаційну політику, спрямовану на об'єктивне і достовірне висвітлення ситуації на тимчасово окупованій території у засобах масової інформації, зокрема закордонних.

69. Україна впроваджує комплекс дій, спрямованих на створення постійно діючих каналів інформування громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, про актуальні суспільно-політичні події в Україні та світі, організовує з цією метою виготовлення та поширення на тимчасово окуповану територію контенту адаптивного характеру, зокрема через розвиток новітніх цифрових засобів комунікації, теле- і радіомовлення.

70. Україна налагоджує та підтримує зворотний зв'язок із громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, зокрема з використанням сучасних інформаційних технологій.

71. Україна протидіє поширенню дезінформації щодо тимчасово окупованої території на світовій арені на основі активної співпраці органів державної влади

України та органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень з громадянським суспільством у межах національного, регіонального чи міжнародного форматів, зокрема шляхом поширення українського медіаконтенту за межами України.

72. Україна забезпечує відновлення радіомовлення на середніх хвилях, у тому числі для забезпечення поширення українських радіопрограм на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

73. Україна забезпечує системну підтримку засобів масової інформації, які вимушено були переміщені на підконтрольну Україні територію у зв'язку з тимчасовою окупацією і продовжують діяльність, а також засобів масової інформації, організацій, інших суб'єктів інформаційної діяльності, у тому числі соціальних медіа, що на постійній основі об'єктивно та достовірно висвітлюють кримську тематику.

74. Україна сприяє формуванню національних механізмів констатації правди про факти щодо збройної агресії Російської Федерації та тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, вживає заходів для забезпечення об'єктивної та достовірної документальної реконструкції відповідних подій, оприлюднення встановлених випадків щодо найбільш резонансних фактів або грубих порушень прав і основоположних свобод людини, норм міжнародного гуманітарного та кримінального права задля запобігання маніпуляціям історією в політичних, освітніх та інших інтересах.

Зміцнення національної стійкості

75. Україна впроваджує реформи у сфері децентралізації, розвитку та забезпечення спроможності територіальних громад, зміцнення національної стійкості, розробляє заходи з відновлення роботи органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя після звільнення тимчасово окупованої території та відновлення на цій території конституційного ладу України.

76. Україна впроваджує гуманітарні, соціальні проекти, спрямовані на підвищення рівня соціальної взаємодії та партнерства, посилення національної стійкості, громадської безпеки та цивільного захисту.

77. Україна підтримує проекти та програми міжрегіональної взаємодії територіальних громад на засадах інклюзивного суспільного діалогу, розвитку інститутів громадянського суспільства, суспільних ініціатив, спрямованих на

зростання та зміцнення рівня соціальної довіри, соціального капіталу.

78. Україна протидіє спробам використання етнічного та релігійного чинників для легітимізації окупаційної діяльності Російської Федерації, її окупаційної адміністрації на тимчасово окупованій території чи штучного створення розколів в українському суспільстві.

79. Україна забезпечує спеціальну підготовку Збройних Сил України та інших передбачених законом України військових формувань, правоохоронних органів для виконання покладених на них завдань з урахуванням особливостей процесів деокупації та реінтеграції, а також з використанням досвіду громадян України, які брали участь у міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки.

80. Україна сприяє науковому процесу з питань дослідження постконфліктного врегулювання, реінтеграції, внутрішньої та зовнішньої політики Російської Федерації.

Міжнародне співробітництво

81. Україна засновує і розвиває Кримську платформу як ключовий зовнішньополітичний інструмент консолідації міжнародних зусиль, спрямованих на деокупацію та відновлення територіальної цілісності України, подолання наслідків, спричинених тимчасовою окупацією Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також захисту прав та інтересів громадян України.

82. Україна вживає заходів для підтримання актуальності питання тимчасової окупації та спроби анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя у європейській і світовій політиці, порушення Російською Федерацією одного з основних принципів міжнародного права щодо непорушності кордонів держав.

83. Україна активно застосовує міжнародні безпекові механізми з метою посилення тиску на Російську Федерацію для забезпечення деокупації тимчасово окупованої території, зокрема механізм Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї.

84. Україна вживає усіх можливих зовнішньополітичних заходів з метою запобігання і протидії випадкам порушення міжнародної політики невизнання спроби анексії Російською Федерацією території Автономної Республіки Крим та

міста Севастополя, зафіксованої у відповідних актах Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу, НАТО, Ради Європи, ЮНЕСКО, інших міжнародних організацій, рішеннях дружніх до України держав. Спільно з міжнародними партнерами Україна розробляє і здійснює заходи з метою нейтралізації діяльності Російської Федерації, спрямованої на міжнародну легітимізацію спроби анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

85. Україна застосовує персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) щодо Російської Федерації, її громадян і юридичних осіб, інших іноземних суб'єктів, причетних до здійснення збройної агресії Російської Федерації проти України та тимчасової окупації території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, співпрацює з міжнародними партнерами щодо посилення міжнародного санкційного тиску на Російську Федерацію для відновлення територіальної цілісності України.

86. Україна у рамках міжнародних режимів експортного контролю, нерозповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки вживає заходів з метою протидії незаконним переміщенням товарів військового призначення та подвійного використання з/на тимчасово окуповану територію.

87. Україна використовує можливості міжнародного співробітництва і міжнародні судові інструменти з метою мінімізації негативного впливу тимчасової окупації Російською Федерацією території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя та її мілітаризації на регіональну і міжнародну безпеку та свободу судноплавства в акваторіях Чорного і Азовського морів.

88. Україна бере активну участь у міжнародному співробітництві для запобігання порушенням та захисту прав і свобод людини, прав корінних народів і національних меншин на тимчасово окупованій території, зокрема шляхом взаємодії в рамках міжнародних моніторингових механізмів, надання сприяння відповідній діяльності міжнародних правозахисних і гуманітарних організацій, гуманітарних місій іноземних держав.

89. Україна у співпраці з міжнародними партнерами вживає заходів для забезпечення ефективного моніторингу і документування порушень Російською Федерацією норм міжнародного права та притягнення її до міжнародно-правової відповідальності за здійснення збройної агресії проти України, тимчасової окупації території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Оборонна та безпекова політика

90. Україна забезпечує реформування та розвиток сектору безпеки і оборони відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», Стратегії національної безпеки України, інших актів законодавства України.

91. Україна відповідно до статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй залишає за собою право застосування всіх передбачених міжнародним правом і законодавством України засобів захисту прав і свобод людини і громадянина, незалежності, державного суверенітету, територіальної цілісності.

Особливості державної політики щодо забезпечення деокупації території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя

92. Україна ініціює міжнародний переговорний процес щодо визначення модальностей звільнення тимчасово окупованої території та відновлення на цій території конституційного ладу України, ґрунтуючись, зокрема, на положеннях Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, а також на результатах діяльності Кримської платформи.

93. Україна гарантує і забезпечує захист прав, свобод і законних інтересів громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебуватимуть на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя після деокупації.

94. Україна забезпечить проведення виборів на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя відповідно до стандартів Організації з безпеки і співробітництва в Європі та законодавства України після звільнення та повного відновлення конституційного ладу України на тимчасово окупованій території, повної і остаточної реінтеграції Кримського півострова в політико-правове, культурне та інформаційне поле України.

95. Процедура повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України відбуватиметься відповідно до Конституції та законів України.

Механізм реалізації

96. Кабінет Міністрів України розробляє та затверджує план заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, на основі якого відповідні державні

органи розробляють і реалізують плани заходів щодо забезпечення деокупації тимчасово окупованої території.

Очікувані результати

97. Очікуваними результатами реалізації Стратегії є:

відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону, забезпечення державного суверенітету України та розбудова миру й безпеки;

повна безпекова, правова, політична, економічна, екологічна, інформаційна, гуманітарна і соціальна реінтеграція тимчасово окупованої території;

відбудова та розвиток економіки, соціальної і гуманітарної сфер деокупованої території;

зростання рівня соціальної стійкості та згуртованості українського суспільства;

формування правових засад перехідного правосуддя, зокрема впровадження механізмів відшкодування шкоди у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, захисту та відновлення порушених прав, притягнення винних у кримінальних правопорушеннях за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку до відповідальності, забезпечення права на правду про збройний конфлікт, недопущення виникнення збройного конфлікту в майбутньому;

відновлення та забезпечення прав представників кримськотатарського народу та інших корінних народів, національних меншин;

зміцнення національної стійкості України;

посилення спроможностей органів сектору безпеки і оборони України;

запровадження моделі соціально-економічного розвитку деокупованої території;

сталий розвиток територій, які стали об'єктом збройної агресії Російської Федерації проти України.

Керівник Офісу Президента України А.ЄРМАК

